

Izglītības darbinieks Valdonis Kalniņš – Rīgas Politehniskā institūta Mehānikas nodaļas 1915. gada absolvents

Indulis Zvirgzdiņš, *Madona museum of Local History and Art*

Kopsavilkums. Valdonis Kalniņš (1886–1945) pēc Rīgas Politehniskā institūta Mehānikas nodaļas beigšanas 1915. gadā neilgi strādāja par inženieri Maskavā. Pēc atgriešanās Latvijā viņš kļuva par skolotāju, pēc tam vadīja vidusskolu (ģimnāziju) Smiltēnē. Daļa viņa audzēkņu studēja inženierzinātnes Latvijas Universitātē.

Atslēgas vārdi: RPI Mehānikas nodaļa, inženieris, vidusskolas izglītība.

Pēc Latvijas Republikas nodibināšanas izglītības sistēmā paplašinājās vidusskolu tīkls, tika veidotas jaunas profesionālas ievirzes vidējās mācību iestādes – komercskolas, lauksaimniecības vidusskolas, valsts tehnikumi u.c. Līdz ar to arvien vairāk vajadzēja skolotājus, arī skolu vadītājus ar augstāko izglītību. Tādējādi arī Rīgas Politehniskā institūta kādreizējie audzēkņi vairāk iesaistījās skolu darbā. Komercskolās iederējās tirdzniecības nodaļā studējušie, lauksaimniecības skolās – agronomi no lauksaimniecības nodaļas, tehnikumos – inženieri no inženieru un mehānikas nodaļām. Starp vidējās izglītības iestāžu direktoriem minami Ernests Nagobads, Jēkabs (Jakovs) Perniaks, Vilis Robežnieks, Pēteris Sauleskalns, Valfrīds Skulte, Arveds Smilga, Jānis Stiprais, Ludvigs Vaivars, Ādolfs Vickopfs, kas savulaik studējuši RPI. Vairāk nekā divdesmit gadus vidusskolas direktors bija arī Valdonis Kalniņš.

V. Kalniņš (19.3.1886–11.2.1945) dzimis Ļaudonas pagastā. Viņa vecāki – Jēkabs Kalniņš (1847. g. Ungurpils – 1936. g. Pļaviņas) un Ede Saliņa-Kalniņa (1852. g. Kalsnava – 1926. g. Pļaviņas). Ģimenē Valdonim bija vecāka māsa Marija Kalniņa (1875–1960), brāļi Paulis un Dailonis miruši bērnībā. Tēvs jaunībā bijis skolotājs, arī pagasta skrīveris Jūdažos, kā skolotājs un sabiedriskais darbinieks Vietalvas pusē gan vairāk zināms viņa brālēns Juris Kalniņš-Prātkopis (1847–1919).

1884. gada martā Jēkabs Kalniņš sāka Ļaudonas muižas (īpašnieks Heinrihs Pētersons-Rušmanis) saimniecības „Vectīlāni” iepirkšanu. Faktiski tie bija divi blakus esoši zemes gabali (Vectīlāni Nr. 15 un Skola (Schule) Nr. 16) [1] Aiviekstes labajā krastā gandrīz 90 hektāru platībā par kopējo pirkuma cenu 7000 rubļi. Saimniecības ēkas atradās uz „Vectīlānu” zemes gabala. Līguma slēgšanas brīdī nākamais īpašnieks samaksāja 1000 rubļus, pārējais palika parāds pārdevējam (4000 rubļi) un Vidzemes muižnieku kredītbiedrībai (2000 rubļi) [2]. 1892. gadā Jēkabs Kalniņš „Vectīlānos” saimniekoja ar 3 darba zirgiem, turēja 12 slaucamas govus. Viņa dzīvesbiedre nāca no kaimiņu Kalsnavas pagasta „Ružu” saimniecības. Abi bijuši pazīstami

ar dzejnieku Ausekli, divu dēlu vārdi izvēlēti no Krogzemju Mikus sagatavotā „Baltijas gruntnieku, saimnieku, pagastu valdību kalendāra 1879. gadam”. Valdoņa vārds tajā ierakstīts 11.(23.) aprīlī, Dailoņa – 16.(28.) maijā, Ļaudonas luterāņu draudzes mācītājs sākumā atteicies Valdoni kristīt, jo tā vārds neesot iekļauts baznīcas kalendārā.

Kopš deviņu gadu vecuma V. Kalniņš bija skolnieks Ļaudonas pagastskolā pie skolotāja Andža Vabuļa, 1896./97. gada ziemā otrajā klasē kopā ar viņu mācījās vēl 15 zēni un 11 meitenes [3]. 1905. gadā ļaudonietis pabeidza Pētera reālskolu Rīgā un sāka mācības RPI Mehānikas nodaļā.

1. att. RPI students Valdonis Kalniņš ap 1910. gadu. G. Rütentāla foto.

Studijas prasīja 10 gadus, to beigu posmā ar augstskolu kopā kara laikā nācās pārcelties uz Maskavu. 1915. gada 28. decembrī Kalniņš ar izcilību beidza Rīgas Politehniskā institūta mehānikas nodaļas pilnu kursu kā inženieritehnologs. 1916. gada 29. aprīlī izdotajā diplomā¹ uzsvērts, ka inženieris tiesīgs vadīt dažāda veida būvdarbus, gatavot celtniecības projektus. Tur minēts arī, ka Rīgas Politehniskā institūta absolventiem ir priekšrocības, stājoties speciālo skolu

¹ Diploms un arī citi V. Kalniņa materiāli glabājas pie audzumeitas Vilhelmīnes Strazdiņas Smiltēnē.

2015/24

un reālskolu pasniedzēju (skolotāju) štata vietās. 1917. gada 3. aprīlī Maskavā bēgļu mācītājs Kārlis Beldavs salaulāja Kalniņu ar Matildi Rozāliju Elizabeti Verneru (1882–1965), kopā viņi nodzīvoja gandrīz 30 gadus.

2. att. Valdoņa Kalniņa pēc studijām Rīgas Politehniskajā institūtā saņemtais diploms.

No 1916. gada 4. janvāra līdz 1918. gada 1. oktobrim kādreizējais ļaudonietis strādāja par tehniskās nodaļas inženieri akciju sabiedrības „Шестерня Цитроен” (ražoja cilindriskus un koniskus zobratus) rūpnīcā Lefortovas rajonā Maskavā [4], no darba viņš aizgāja sakarā ar izbraukšanu uz Latviju. Tēvs ap šo laiku „Vectīlānus” pārdeva Alfredam Krēslīnam un ar sievu un meitu pārcēlās uz Pļaviņām.

Pēc atgriešanās Rīgā Kalniņš sākumā neilgi bija ierēdnis Tirdzniecības un rūpniecības ministrijas Rūpniecības departamentā. No 1919. gada 10. novembra viņš mācīja matemātiku Rīgas pilsētas 4. vidusskolā [5], nākamā gada janvārī kļuva par skolas direktoru Smiltēnē. 1919./20. mācību gadā tā saucās Smiltēnes skolu biedrības reālskola (aptvēra 4 augstākās pamatskolas un 4 vidusskolas klases), 1920./21. mācību gadā vidusskola. No 1921. gada 1. augusta tā bija valsts vidusskola, kurā mācījās 127 jaunieši, 115 jaunietes, strādāja 12 skolotāji. 1922. gadā audzēkņu skaits saruka, jo Smiltēnē atvērta piensaimniecības skola (sākumā viengadīga, vēlāk tā bija vidusskola), kā arī jauna vidusskola Gaujienā. Divdesmito gadu vidū audzēkņu skaits nedaudz pārsniedza pusotru simtu. Vismazākais tas bija 1933./34. māc. g. – 88, 1937./38. māc. g. mācījās 119 meitenes, 59 zēni, strādāja 13 skolotāji. Kad 1939. gadā Smiltēnē, līdzīgi kā vairākās citās pilsētās, izveidoja amatniecības skolu, arī to pārzināja Valdonis Kalniņš.

Pilnas vidusskolas skolotāja tiesības pats inženieris gan ieguva tikai 1922. gada rudenī, kad bija nostrādāti 3 gadi [6]. Smiltēnē viņš mācīja fiziku un kosmogrāfiju. Domājams, stundās skolotājs varēja parādīt arī augstskolā apgūtās tehniskās zināšanas un tā vai citādi censties ievirzīt savu audzēkņu turpmākās gaitas. No V. Kalniņa vadītās Smiltēnes vidusskolas (ģimnāzijas) 1920.–1941. gada beidzējiem LU

Mehānikas fakultātē iestājušies 14 puīši, Inženierzinātņu fakultātē – 18 puīši, divi jaunieši – Ķīmijas fakultātē. Beiguši augstskolu gan tikai nepilna trešdaļa. Mehānikas fakultātes beidzēji – Pēteris Bērtulis, Augusts Rozīte, Dāvis Zušmanis; Inženierzinātņu fakultātes – Kārlis Lauzis, Kārlis Mangalis, Oskars Mednis, Jānis Pūce, Rihards Šics; Ķīmijas fakultātes – Jānis Strauts.

1924. gadā vidusskolā pēc direktora ierosmes izveidots skolēnu atturības Cerības pulciņš. No 1927. gada novembra līdz 1932. gada aprīlim pulciņam bija savs tipogrāfiski iespiests žurnāls „Istā Dzīve”, tā atbildīgais redaktors-izdevējs Valdonis Kalniņš. 1928. gada maijā Ziemeļlatvijas pretalkohola darbinieku sanāksmē Valmierā izteikts aicinājums arī citu skolu Cerības pulciņiem līdzdarboties žurnālā, jo Vidzemē nekā līdzīga nebija, tomēr atsaucība neliela. 1929. gadā Smiltēnes pulciņā iesaistīti 84 skolēni, 3 skolotāji, arī 7 ārpuskolas cilvēki. Kalniņš bija 1926. gadā dibinātās korporācijas „Fraternitas Lataviensis” goda filistrs. Tās dibinātāju vidū daļa bija stingri atturībnieki. Institūta studiju laikā viņš korporāciju dzīvē neiekļāvās. Cita direktora aizraušanās bija šahs, šo spēli viņš mācīja arī skolēniem. Valdonis Kalniņš atbalstīja skolas jauniešu līdzdalību arī Latvijas Vanagu un skautu un gaidu organizācijās.

1928. gada 14. novembrī pedagogam piešķirts IV šķiras Triju Zvaigžņu ordenis. Atzinīgus vārdus 50 gadu jubilejā viņam veltīja smiltēnieši: „...Arvienu esam augsti vērtējuši Jūsu goda prātu un dziļu taktu, kas cilvēku attiecībās un sabiedrībā ir pats vērtīgākais. Mēs esam vērojuši Jūs skolas vadītāja gaitās, un Jūsu nosvērtā rīcība un pārliecinošā tēvijas mīlestība ir bērnu vecākiem vislielākais gandarījums un laime, lai izaudzinātu mūsu zemei tādus darbiniekus, kuri ar saviem darbiem celtu godā mūsu zemi un tautu. Lai vēl ilgus gadus Jums, Direktora kungs, pietiktu spēka vadīt jauno paaudzi pretim svētīga darba pilnai dzīvei.” Te gan jāpiebilst, ka ārpus skolas sienām Kalniņš nebija īpaši sabiedriski rošīgs. Viņš darbojās Latvijas Sarkanā Krusta vietējās nodaļas valdē. Aterēsīsimies, starpkaru laikā Smiltene bija viena no 8 vietām Latvijā, kur darbojās LSK pārzināta slimnīca, tā atradās Daktera ielā, kuras otrā galā savu māju uzcēla ģimnāzijas direktors.

3. att. Latvijas vidusskolu direktoru konference 1931. gada 24.–25. martā. Valdonis Kalniņš (vidējā sīdā 8. no kreisās puses). O. Laivas foto.

4. att. Valdonis Kalniņš 50 gadu jubilejā.
J. Kārklīņa foto.

1940. gada 24. augustā par Smiltenes valsts vidusskolas direktora pienākumu pildītāju norīkots no Varakļāniem pārceltais Ernests Kalniņš [7]. Iepriekšējo direktoru no amata atbrīvoja, atstājot par skolotāju un arī izlaiduma klases audzinātāju. 1940. gada 18. oktobrī tika sasaukta Smiltenes vidusskolas pedagogu ārkārtas konference, kurā apsprieda 16. oktobra notikumu. Todi skolā bijusi paredzēta sanāksme par komjaunatnes šūnas dibināšanu mācību iestādē. Skolēni noteiktajā laikā ieradušies, taču aprīņa komjaunatnes vadītāji aizkavējušies vairāk nekā stundu, viņu ierašanās brīdī daļa skolēnu jau aizgājuši. Nenopietni uzvedušies divi pēdējās klases skolēni Valdis Jansons un Vilis Sedlenieks. Viņi pie krūmīšiem piesprauduši sarkanbaltsarkanu ziedu pušķiņus, kas simbolizējot agrāko laiku karogu. Skolotāju sanāksme atzina šo skolēnu rīcību par nepiedienīgu, domas dalījās par piespriežamo sodu. Audzinātājs V. Kalniņš ieteica rosināt vecākiem jauniešus nodot citā skolā. Ieraksts konferences protokolā ir nesaudzīgs: „...ja skolnieki Valdis Jansons un Vilis Sedlenieks nevar samierināties ar pastāvošo valsts politisko iekārtu, tad viņiem vajadzētu mācības pārtraukt un šo skolu atstāt, lai viņu vietā varētu uzņemt tos skolēnus, kas vietu trūkuma dēļ rudenī neuzņemti [8].” Konference nosprieda puīšus izslēgt uz nedēļu un šo lēmumu paziņot visiem skolēniem, tādējādi tos brīdinot no līdzīgiem

Indulis Zvirgzdins. Educator Valdonis Kalniņš – a 1915 Graduate from the Mechanics Department of the Riga Polytechnic Institute

After graduating from the Department of Mechanics of the Riga Polytechnic Institute in 1915 Valdonis Kalniņš (1886-1945) worked for a short time as an engineer in Moscow. Having returned to Latvia he became a teacher and afterwards was the Gymnasium director in Smiltene. Some of his students have studied engineering at the University of Latvia.

Индулис Звиргздыньш. Педагог Валдонис Калныньш – выпускник Механического отделения Рижского Политехнического института в 1915 году

Валдонис Калныньш (1886-1945) после окончания Рижского Политехнического института в 1915 году недолгое время работал инженером в Москве. После возвращения в Латвию он стал учителем, затем руководил Смилтенской средней школой (гимназией). Часть его воспитанников стали студентами инженерных специальностей в Латвийском университете.

nodarījumiem nākotnē. Pēc gada septembrī Vilis Sedlenieks iestājās universitātes Mehānikas fakultātē, viņš iesniedza LPSR Izglītības Tautas komisariāta atestātu par Smiltenes vidusskolas beigšanu 1941. gada 17. jūnijā [9]. Dokumentā, ko parakstījis arī skolas komsorgs, Sedlenieka uzvešanās novērtēta kā teicama, tādā veidā pēc vairākiem mēnešiem rudens notikums piemirsts. Par 1940. gada 16. oktobra gadījumu Smiltenes skolā tika ziņots arī Izglītības Tautas komisariāta skolu pārvaldei, tās priekšnieks Jānis Lieknis 18. novembrī rakstīja, ka Valdonis Kalniņš no darba skolā atbrīvojams, skaitot no 1. novembra. Novembra beigās atlaistais rakstīja komisariāta vidusskolu daļai: „*Laiņi lūdzu ieskaitīt mani kandidātos uz kādu skolotāja vietu vidusskolā. Esmu ar augstāko izglītību, 21 gadu pasniedzis fiziku un kosmogrāfiju, varu arī mācīt matemātiku jaunākajās klasēs. Zināmu darba spēju zuduma dēļ, esmu gan iesniedzis lūgumu pēc pensijas, tomēr labprāt strādātu, jo citādi nav eksistences līdzekļu* [10].” No trīsdesmito gadu vidus skolotājs palaikam izmantoja atvaļinājumus veselības uzlabošanai. Vācu okupācijas laika pirmajā rudenī viņš atteicās no piedāvājuma atkal vadīt vidusskolu, atsaucoties uz ārstēšanās nepieciešamību. Sarkanarmijas tuvošanos 1944. gadā pedagogs gaidīja bez sajūsmas, jo atcerējās pēcrevolūcijas pieredzējumus Maskavā un arī Latvijā 1940.–1941. gadā piedzīvoto. Sievasbrāli Gustavu Verneru (1886–1942) ar sievu un meitu izsūtīja 1941. gada 14. jūnijā. 1945. gada ziemā Valdonis Kalniņš mira.

LITERATŪRAS SARAKSTS

- [1] Latvijas Valsts vēstures arhīvs (LVVA) 218.f., 2.apr., 6489. lieta, 3. lapa
- [2] Latvijas Valsts vēstures arhīvs (LVVA) 2056.f., 1.apr., 17236.l., 1.lpp.
- [3] Latvijas Valsts vēstures arhīvs (LVVA) 6637.f., 1.apr., 84.l., 113.lpp
- [4] Latvijas Valsts vēstures arhīvs (LVVA) 1632.f., 1.apr., 9266.l. 13.lp.
- [5] Latvijas Valsts vēstures arhīvs (LVVA), 8.lp.
- [6] Latvijas Valsts vēstures arhīvs (LVVA), 22.lp.
- [7] Latvijas Valsts vēstures arhīvs (LVVA), 61.lp.
- [8] Latvijas Valsts vēstures arhīvs (LVVA), 69.lp.
- [9] Latvijas Valsts vēstures arhīvs (LVVA) 7427.f., 2.apr., 596.l., 12.lp
- [10] Latvijas Valsts vēstures arhīvs (LVVA) 1632.f., 1.apr., 9266.l. 72.lp.

Indulis Zvirgzdins. Mg. hist. (1996, University of Latvia), Senior Searcher, Madona Museum of Local History and Art.
E-mail: i.zvirgzdins@madona.lv